

кабинета в отношении европейской интеграции обусловили сохранение за Британией статуса проблемного члена ЕЭС, стремящегося затормозить углубление сотрудничества партнеров по многим направлениям. Отказ М.Тэтчер принимать активное участие в формировании общей политики Сообщества в политической, социальной и валютной сферах лежит в основе современных проблем Великобритании в Евросоюзе.

В-третьих, Великобритания по-прежнему оставалась за пределами франко-западногерманской оси. Маргарет Тэтчер не удалось создать триумvirат Лондон - Париж - Бонн, который бы занимал лидирующие позиции в Сообществе. Англо-французские и англо-германские отношения и в 1980-е годы были сложными и противоречивыми. Периоды сближения были кратковременными и не достигали уровня франко-западногерманского взаимопонимания. Одной из причин этого были серьезные различия в видении будущего ЕС лидерами трех стран (Великобритании, Франции и ФРГ).

Таким образом, европейская политика британских консерваторов оставила негативный след как для самой Великобритании, так и для интеграции в целом. Правительство М.Тэтчер не считало нужным сместить внешнеполитические акценты в сторону Западной Европы с целью создания благоприятных условий для реализации английских интересов. В 1980-е годы евроскептицизм стал преобладающим фактором в политике Лондона в Сообществе и не утратил своего значения до настоящего времени, что не позволяет Великобритании и сегодня плодотворно участвовать в интеграционных процессах на европейском континенте. Поэтому оптимизм в развитии англо-украинских отношениях должен сочетаться с прагматичной оценкой возможностей Великобритании в ЕС и прогнозированием ее дальнейших шагов на основании предшествующего опыта англо-европейского взаимодействия.

Источники и литература

1. Гетьманчук А., Кравченко В., Лазарева А., Сагайдачный И., Силина Т., Сушко А. Скажи мне, кто твой друг... // Зеркало недели, 30 декабря 2005.
2. Franklin M., Wilke M. Britain's Future in Europe. – London: RIIA, 1990. – 215 p.
3. The Economist, 30 June 1984.
4. George S. An Awkward Partner: Britain in the European Community. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 298 p.
5. Thatcher M. The Downing Street Years. – New York: Harper-Collins, 1993. – 914 p.
6. The Sunday Times, 21 September 1980.
7. The Times, 24 October 1984.
8. Thatcher M. The Revival of Britain: Speeches on Home and European affairs, 1975-1988 /Comp. by A.V.Cooke. – London: Aurum Press, 1989. – 280 p.

Зінченко О.В.

ЗАКОНОДАВСТВО ДЕРЖАВНОЇ РАДИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ПЕРІОД МІЖ РЕВОЛЮЦІЄЮ 1905 – 1907 рр. та війною 1914 – 1917 рр.

Так склалося, що законодавча діяльність Державної ради Російської імперії початку ХХ ст. зовсім не приваблювала дослідників своєї доби. Вочевидь, проурядово налаштовані дослідники не були у цьому зацікавлені, представники ліберального табору, зокрема, П.М.Мілюков, вбачали у ній «пробку» і «кладовище» думського законодавства» (13, с.10, 260), а більшовики, вустами свого теоретика В.І.Леніна, зрівнювали її з діяльністю «воєнно-польових судів» та чорносотенного «Союзу російського народу» (11;12). Радянський дослідник М.П.Єрошкін вбачав у законодавчій діяльності Державної ради «гальмо» діяльності не менше реакційної Державної думи (10, с.277). Його колега А.Я.Аврех, досліджуючи стосунки П.А.Столипіна з третьою Державною думою та сутність третьочервневої системи, побіжно згадував окремі деталі законодавчої діяльності Державної ради (1, с. 104 – 107, 320 – 328; 2, с. 88, 100, 101, 147, 149). *Актуальність дослідження* охоплює кілька аспектів: 1) наближення 100-літнього ювілею запровадження в Російській імперії народного представництва у вигляді Державної думи та Державної ради (20 лютого – 23 квітня 1906 р.); 2) відсутність комплексного дослідження порушеної проблеми; 3) необхідність перегляду загальних оцінок представницьких установ Росії 1906 – 1917 рр., які давалися більшовицькою публіцистикою до 1917 р. та радянськими істориками, звільнення їх від пов'язаних з теорією класової боротьби традиційних штамів і трафаретів; 4) неупереджене вивчення діяльності представницької системи Російської імперії початку ХХ ст. додає шансів більш об'єктивно осягнути глибинні причини краху російської державності 1917 р. *Мета статті* – виявити умови, особливості і основні результати законодавчої діяльності Державної ради Російської імперії протягом третьої – дев'ятої сесій: з 1 листопада 1907 до 30 червня 1914 рр. *Головне завдання* дослідження пов'язане з детальним аналізом законопроектів, стенографічних звітів Державної ради та архівних матеріалів.

Протягом семи сесій у період між першою російською революцією та початком першої світової війни Державна рада виявила лише п'ять спроб укладання нових законів: одну у третій сесії (4, засід. 26, ст. 1006; додат., с. 185), три – у четвертій (5, засід. 23, ст. 1075 – 1076; 5, засід. 15, ст. 647 - 674) та одну – у дев'ятій (9, ст.2423 - 2424). Чотири ж сесії з семи: п'ята, шоста, сьома та восьма залишилися без жодної законодавчої ініціативи верхньої палати. Поряд з цим вирішувались справи, що перейшли у спадок Державній раді від першого етапу її діяльності, зокрема, законопроект про скасування попечительства народної тверезості (3, засід. 13, ст. 375; додат., с. 184 - 185). Він залишився нерозглянутим через розпуск палат народного представництва. Законопроект зачіпав болючу проблему російського буття. Спеціальна комісія встановила, що в імперії протягом одного року на одну людину припадало майже дві цеберки горілки. До того ж спостерігалась тенденція зростання пияцтва: у 1905 р. – на 4 %, у 1906 – на 13 % в цілому по країні і на 20 % у Західному Сибіру. У 1907 р. цей темп зберігався (4, засід. 7, ст. 118 - 182). Виходячи з цього, укладений комісією законопроект пропонував скасування неефективних попечительства і передачу їхніх фінансових коштів та нерухомого майна

земським установам (4, додат., с. 184 - 185). Однак законопроект не знайшов ухвалення. З третьої сесії він перейшов до четвертої, потім до п'ятої і тільки дев'ята сесія ухвалила гібрид статуту попечителств народної тверезості 1894 р. та укладеного ще другою сесією законопроекту.

Упродовж третьої сесії Державної ради остання уклала законопроект про покращання економічного становища донських козаків, який передбачав відратування на їхню долю певної частини державних доходів від торгівлі горілкою у межах Дону, від оренди Задонських степів приватними власниками конярства, звільнення від окремих податків (4, додат., с. 185). Законопроект перейшов до четвертої сесії, де, у зв'язку з перебранням урядом на себе ініціативи подальшого вирішення справи, було ухвалено припинити її розгляд Державною радою (5, засід. 5, ст. 91). Дві з трьох законодавчих ініціатив, які було виявлено Державною радою протягом четвертої сесії, стосувались її безпосередньо. Вони спрямовувались на зміну порядку заміщення у складі Державної ради її обраних членів та виборів до верхньої палати від дев'яти західних губерній імперії, в яких не було земських установ (5, засід. 15, ст. 647 - 674; 5, засід. 34, ст. 1933 - 1950). Перший з них обумовлювався наближенням ротаційного переобрання у квітні 1909 р. однієї третини складу обраних радників. Другий законопроект виявився органічним наслідком здійсненого, відповідно до ухваленого першого проекту, переобрання державних радників. Останнє обернулось тим, що від дев'яти західних губерній, як і від Царства Польського, було обрано "виключно представників польського землеволодіння", хоча, за висловом державного радника Д.І. Піхно, "цей край, без сумніву, - російський, у ньому мешкає від 70 % до 86 % російського населення" (українців та білорусів - О.З.) (5, засід. 34, ст. 1935). Такі результати виборів до верхньої палати дуже стурбували уряд, націоналістів і праві сили імперії, які вважали, що і в західних губерніях, як у центрі країни, має панувати російська шляхта. "Такий результат виборів, - констатував Д.І. Піхно, - не задовольняє ні місцеві інтереси російського населення (дворянства - О.З.), ні інтереси держави" (5, засід. 34, ст. 1935). Законопроект ґрунтувався на "проведенні національного принципу, на розподілі виборців та обраних за національностями" (5, засід. 34, ст. 1940). Він передбачав обрання шести державних радників від об'єднання різних народів, у тому числі і євреїв, та трьох від польського населення (5, засід. 34, ст. 1948). Така сутність законопроекту викликала гостру боротьбу. Голосуванням законопроект повернули у комісію законодавчих пропозицій. Потім він перейшов у п'яту сесію, після чого уряд перебрав на себе ініціативу внести його до Державної думи (6, засід. 5, ст. 157).

Третім ініціативним актом упродовж четвертої сесії Державної ради виявився законопроект, який передбачав скорочення кількості святкових днів у імперії (5, засід. 21, ст. 1075 - 1076). Він виник у квітні 1909 р. і з четвертої сесії кочував аж до сьомої. Росія у цьому плані значно відрізнялась від західноєвропейських країн. Так, коли на Заході протягом одного року налічувалось 60 святкових днів, а в учбових закладах - 255 учбових днів, то в Росії - 150 святкових і лише 160 учбових днів (6, засід. 22, ст. 1023; 5, засід. 31, ст. 1772 - 1773; засід. 33, ст. 1847). Відрізнявся від європейського і зміст святкування, після якого кілька днів втрачались у робочому процесі. Укладений особливою комісією законопроект передбачав скорочення кількості святкових днів з метою піднесення продуктивності народної праці. Але до тексту законопроекту додавалася особлива думка трьох членів комісії, що складала її меншість: архієпископа Арсенія, єпископа Никона і обер-прокурора Синоду В.К. Саблера. В ній, зокрема, зазначалося, що "питання про визнання певних днів святковими і вихідними має вирішуватися відповідно до вказівок Священного Синоду" (6, засід. 22, ст. 1030). Усі три автори особливої думки засуджували законопроект, вбачаючи у ньому атеїстичні посягання на християнську віру. До них приєдналися і протоієрей Т.І. Буткевич та державний радник А.Я. Ушаков (6, засід. 22, ст. 1042). Боротьба закінчилася обранням нової особливої комісії у складі 15 осіб для подальшого опрацювання законопроекту (6, засід. 24, ст. 1187). Він перейшов до сьомої сесії, де після короткого розгляду знову повернувся до особливої комісії, після чого вже не згадувався у стенографічних звітах Державної ради (7, ст. 710 - 714).

Нарешті, останньою ініціативою Державної ради упродовж другого етапу її законодавчої діяльності виявився запропонований дев'ятій сесії законопроект про продовження на новий термін дії положення про оренду Донським приватним конярством Задонського степу (9, ст. 2423 - 2424). У зв'язку з закінченням терміну дії затверджених 28 вересня 1900 р. імператором Правил про приватне конярство у військовому Задонському степу Державна рада, яка уклала означені правила ще перебуваючи законодавчою установою, виступила з ініціативою про поновлення їх дії. Однак законопроект не знайшов ухвали (9, ст. 2424). Після цього Державна дума запропонувала свій законопроект, який Рада також не ухвалила. Лише після доопрацювання узгоджувальною комісією законопроект було ухвалено і верхньою палатою (9, ст. 2446 - 24 - 84; 2487 - 2522, 2536 - 2538, 2590, 2591).

Звертаючись до надходжень до Державної ради з Державної думи, необхідно, на нашу думку, перш за все з'ясувати долю законопроекту про зміну порядку обрання державних радників від дев'яти західних губерній (5, засід. 34, ст. 1935). Слід зазначити, що Державна дума суттєво доповнила зміст законопроекту і скоротила кількість губерній, на які розповсюджувалась його дія. Вона випустила Віленську, Ковенську і Гродненську губернії і залишила Вітебську, Мінську, Могилевську, Волинську, Київську та Подольську губернії. По-друге, законопроект передбачав запровадження земських установ в означених шести губерніях, до того ж на особливих умовах, що відрізнялись від земств центральних губерній Російської імперії (6, засід. 5, ст. 154 - 158). Запровадження земства в цих губерніях мало створити умови для усунення монополії польського представництва в Державній раді. В них крупне землеволодіння було переважно польським, а селянська маса більшістю складалася з українців та білорусів, яких уряд принципово називав "росіянами", оскільки для нього слова "українець" і "білорус" стояли поза законом. Через відсутність тут земства вибори до верхньої палати здійснювались дворянськими зборами, у яких панували поляки. Українсько-білоруське селянство ненавиділо польську шляхту через багатівичну нещадну експлуатацію, чим прагнула скористатися влада. Окрім завоювання мандатів державних радників уряд прагнув зміцнити у цих губерніях і позиції російського дворянства та підсилити вплив православного духовенства (6, засід. 18, ст. 752 - 753, 5, ст. 1934 - 1937). Досягнення такої мети запровадженням в означених губерніях земського Положення 12 червня 1890 р., яке ґрунтувалося на

становості та обсягах землеволодіння, було неможливим. За цих умов польська шляхта знову отримала б перевагу. А тому законопроект вносив зміни до Положення 12 червня 1890 р. У ньому конкретизувався запропонований законопроект Державної ради національний принцип обрання депутатів. Представництво від національності залежало не від обсягу землеволодіння, а фіксувалося у певних обсягах. Наприклад, польське населення певної губернії складало 2 %, а вартість польського нерухомого майна якогось повіту тієї ж губернії дорівнювала 38 %. Після додавання (2 + 38) та ділення (40: 2) виходила цифра 20, що складала число обраних курією гласних. (6, засід. 18, ст. 770 - 772). Обмежувалися і права селянства: воно могло посилати до повітових управ не більше однієї третини її складу, а до губернського земства не посилало жодного представника. Замість того зростало представництво православного духовенства від одного до трьох у повітовому і до чотирьох у губернському земстві. При цьому голови управ, не менше половини їх найманих службовців (лікарі, вчителі, агрономи тощо) мали бути росіянами, а євреї взагалі до земства не допускалися (6, засід. 18, ст. 781 - 784). Однак навіть такі запровадження не могли забезпечити російській шляхті більшості у трьох з дев'яти передбачених ще законопроектом верхньої палати північно - західних губерніях: Віленській, Ковенській та Гродненській. Тому думські укладачі законопроекту були змушені від них відмовитися, обмежившись останніми шістьма: Вітебською, Волинською, Київською, Мінською, Могилевською та Подольською. Державна рада піддала думський законопроект гострій критиці. Особливу критику викликало питання про національні курії. Головне звинувачення полягало у тому, що такі курії є принципово несумісні з основними державними законами, оскільки вони ґрунтувалися на загрозливій для Російської імперії ідеї: неросійські національності можуть мати свої особливі виборні представництва, які виражають власні, відмінні від інтересів “російської державності” інтереси (6, засід. 19, ст. 927). Отже, критики законопроекту вбачали у національних куріях спрямовану проти єдності імперії ідею. Державна рада внесла і ухвалила поправку, що відкидала національні курії (6, засід. 25, ст. 1256). У відповідь на це голова Ради міністрів П.А.Столипін добився згоди Миколи II розпустити на три дні – 12 – 14 березня 1911 р. обидві палати народного представництва для проведення законопроекту відповідно до статті 87 Основних державних законів про надзвичайний стан. Довідавшись про це, Державна рада 11 березня 1911 р. відхилила законопроект цілковито (6, засід. 27, ст. 1361). Однак П.А.Столипін розпустив палати і провів законопроект у надзвичайному порядку, до того ж не в урядовій, а в думській редакції, щоб зіштовхнути законодавчі установи (15, ф. 1276, оп. 5, д. 73, л. 236).

У грудні 1911 р. з Державної думи до Державної ради надійшов законопроект про запровадження у Царстві Польському Міського положення 1892 р. Серцевину цього законопроекту, як раніш і про запровадження земства в шести західних губерніях, складали статті про національні курії та фіксування пропорції гласних. Різниця полягала лише у тому, що замість попередніх двох курій передбачалися три: польська, єврейська і російська, до того ж найважливіша роль цього разу припадала польській курії. Російська курія запроваджувалась лише для того, щоб забезпечити представництво російських урядовців. Полякам же в жертву приносилися права євреїв. Так, у містах, де мешкало більше 50 % євреїв, їм дозволялось обирати не більше 20 % гласних, де менше половини – 10 % і т.п. У певних межах дозволялось користування польською мовою: вести дискусію, друкувати об'яви та повідомлення (8, ст. 1375, 1549). Лише у квітні 1913 р. Державна рада ухвалила законопроект про запровадження Міського положення 1892 р. у Царстві Польському з такими змінами, що дорівнювало його повному відхиленню. Польська мова у ньому навіть не згадувалась, а із заголовку зникли слова “Царство Польське”. Негативне значення таких змін виходило за межі імперії. Саме тому варшавський генерал-губернатор Г.О.Скалон звернувся з цього приводу до Миколи II з запискою від 30 травня 1913 р., у якій наполягав на ухваленні відхиленого Державною радою законопроекту у думському варіанті (15, ф. 1276, оп. 5, д. 44, л. 341, 342 - 343). Надзвичайна актуальність питання змусила і міністра закордонних справ, державного радника С.Д.Сазонова також звернутися до Миколи II із спеціальною запискою (15, ф. 1276, оп. 5, д. 44, л. 478 - 480). Міністр доводив, що голосування Державної ради може згубно відбитися на зовнішньополітичній орієнтації поляків, змусивши їх відвернути свій взір від Росії у бік Австро-Угорщини (15, ф. 1276, оп. 5, д. 44, л. 480). Записки Г.О.Скалона та С.Д.Сазонова схилили Миколу II змусити палати народного представництва переглянути питання, але Державна рада не відмовилась від своєї позиції (8, ст. 1549). Оскільки імператор був прихильником такої ж позиції, він не наполягав на продовженні справи. 12 травня 1914 р. державний секретар С.Е.Крижановський надіслав листа голові Ради міністрів І.Л.Горемікіну, що “внаслідок недосягнення угоди між Державною Радою і Державною Думою” законопроект про реформування міського управління у польських губерніях “має вважатися відхиленим” (15, ф. 1276, оп. 5, д.44, л. 494).

Загальна результативність сукупної законодавчої діяльності палат народного представництва у період між першою революцією та світовою війною докорінно відрізнялася від діяльності протягом перших двох сесій. Так, коли протягом останніх законодавчих ініціативи та постанови Державної ради та Думи обчислювались одиницями, то наприкінці другого етапу – кількома тисячами. Протягом сесій другого етапу палати народного представництва розглянули 3 515 законопроектів, ухвалили 3 153 і відхилили 362 законопроекти (14). Особливо продуктивно виявилась законотворча діяльність палат періоду третьої Державної думи – 1907 – 1912 рр. За цей час уряд вніс на розгляд законодавчих установ понад 2 500 окремих законопроектів, з яких 2 200 отримали силу законів (8, засід. 6, ст. 162 - 183). “У їх числі, - зазначав міністр фінансів В.М.Кокочов 17 грудня 1912 р. з трибуни верхньої палати, - поряд з багаточисельними законоположеннями з поточних справ, вочевидь, неминучими в житті будь-якого державного організму, не можна не помітити майже в усіх сферах законодавства актів найважливішого значення, які було покладено за минуле п'ятиріччя в підвалини нашого державного будівництва” (8, засід. 6, ст. 163). В той же час необхідно зазначити, що в діяльності палат народного представництва дуже багато часу забирали зовсім дрібні проекти, часто у кілька рядків тексту, які доречно отримали глузливу назву “вермішелі”.

Викладений матеріал дозволяє дійти наступних висновків. По-перше, Державна рада майже не користувалася наданим їй основоположними законами правом законодавчої ініціативи: протягом семи сесій своєї за-

конодавчої діяльності вона виявила лише п'ять спроб укладання нових законів, тобто менше однієї спроби на сесію, що складало приблизно 0, 12 % від кількості сукупно ухвалених з Думою постанов. По-друге, ці надзвичайно рідкі виявлення власної законодавчої ініціативи стосувалися переважно її устрою чи функціонування. По-третє, особливістю законодавчої діяльності верхньої палати було і те, що навіть виявлені нею законодавчі ініціативи зазнавали зволікань, тяганини і не завжди досягали мети, тобто перетворення на закон. Нарешті, четвертою помітною особливістю законодавчої діяльності Державної ради виявилось те, що вона вносила антидемократичні зміни до законопроектів, які надходили до неї з нижньої палати. До того ж ці зміни також диктувались корпоративними інтересами, зокрема, потребою формування обраної частини особового складу Державної ради.

Слід зауважити, що у статті виявляються лише основні тенденції законодавчої діяльності Державної ради в означений період. Будучи обмеженими рамками статті, ми розглядали у першу чергу виявлені Державною радою законодавчі ініціативи, їх особливості та наслідки реалізації, а також тих законодавчих ініціатив Державної думи, що були нею виявлені та ухвалені внаслідок законодавчої ініціативи верхньої палати народного представництва. Зрозуміло, що нерозглянутими залишаються згадані тисячі сукупно ухвалених палатами законопроектів. Немає сумніву, що для їх вивчення знадобилося б досить велике самостійне дослідження. Те ж можна сказати і стосовно кількох сотень відхилених палатами законопроектів. Ці проблеми чекають на своїх дослідників.

Джерела та література

1. Аврех А.Я. Столыпин и третья Дума. – М.: Наука, 1968. – 520 с.
2. Аврех А.Я. Царизм и третьеиюньская система. М.: Наука, 1966 г. – 181 с.
3. Государственный Совет. Стенографические отчеты. 1907 г. Сессия вторая. Заседания 1 – 16 (20 февраля – 5 июня). – Спб.: Гос. тип., 1907.
4. Государственный Совет. Стенографические отчеты. 1907 – 1908 гг. Сессия третья. Заседания 1 – 44 (1 ноября 1907 – 5 июля 1908 г.). – Спб.: Гос. тип., 1908.
5. Государственный Совет. Стенографические отчеты. 1908 – 1909 гг. Сессия четвертая. Заседания 1 – 44 (15 октября 1908 - 12 июня 1909 гг.). – Спб.: Гос.тип., 1909.
6. Государственный Совет. Стенографические отчеты. 1910 – 1911 гг. Сессия шестая. Заседания 1 – 49 (15 октября 1910 – 28 мая 1911 гг.). – Спб.: Гос. тип., 1911.
7. Государственный Совет. Стенографические отчеты. 1911 – 1912 гг. Сессия седьмая. Заседания 1 – 81 (15 октября 1911 – 25 мая 1912 гг.). – Спб.: Гос. тип., 1912.
8. Государственный Совет. Стенографические отчеты. 1912 – 1913 гг. Сессия восьмая. Заседания 1 – 51 (1 ноября 1912 – 4 июня 1913 гг.). – Спб.: Гос. тип., 1913.
9. Государственный Совет. Стенографические отчеты. 1913 – 1914 гг. Сессия девятая. Заседания 1 – 59 (1 ноября 1913 – 30 июня 1914 гг.). – Пгр.: Гос. тип., 1914.
10. Ерошкин Н.П. История государственных учреждений дореволюционной России. – М.: Высшая школа, 1968. – 368 с.
11. Ленин В.И. Политические партии в России // Ленин В.И. Полн. собр. соч. – Т. 21. – С. 275 – 287.
12. Ленин В.И. Проект речи по аграрному вопросу во второй Государственной думе // Ленин В.И. Полн. собр. соч. – Т. 15. – С. 127 – 160.
13. Милоков П.Н. Воспоминания. – Т. 2. – М.: Современник, 1990. – 446 с.
14. Підраховано авторкою відповідно до роздрібних даних стенографічних звітів Державної ради.
15. ЦГИА РФ

Змерзлый Б.В.

ОБУЧЕНИЕ КРЫМСКИХ ТАТАР НА КУРСАХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ В КРЫМСКОЙ АССР (1921-1941)

Создание широкой школьной сети народного образования крымских татар в 1920-1930-х гг. в совокупности с развернувшимся в этот период государственным и хозяйственным строительством, индустриализацией страны, создало необходимые предпосылки для активного вовлечения представителей этого этноса в систему профессионального образования. Процесс становления и развития её в регионе, как и во всей стране в целом, происходил в очень сложных условиях, иногда методом проб и ошибок, с многочисленными реформами и изменениями. В результате огромной работы государства по развитию сети профессионального образования, только к началу 1930-х гг. она приобрела более или менее законченную структуру.

Нижшей ступенью профессионального образования в Крымской АССР были различные курсы. Таким образом задачей настоящего исследования является рассмотрение их деятельности по обучению и подготовке крымских татар в различных областях народного хозяйства и государственного строительства. Цель работы – дать оценку деятельности профессиональных курсов в Крымской АССР.

Огромную роль в деле привлечения крымских татар во все области народного хозяйства Крымской АССР в 1920-1930-х годах сыграли разнообразные подготовительные курсы. Именно курсы самых разнообразных направлений долгое время были кузницей кадров для различных областей народного хозяйства, государственных и партийных организаций. Среди них, в первую очередь, нужно назвать курсы по подготовке учителей, работников для Народного Комиссариата Юстиции Крымской АССР (далее – НКЮ), железнодорожников и прочие. Именно они сыграли наибольшую роль в деле трудоустройства крымских татар и повышению их роли в экономической, политической и культурной жизни Крыма.

Наиболее важную роль разнообразные курсы по подготовке и переподготовке сыграли в этот период в области народного образования. Как сегодня общеизвестно, светская система образования крымских татар в